

HOLISMUS A EVOLUCE

Paul H Möller
Emeritní profesor sociologie
P.O. Box 38962
Garsfontein-East
0060
Republic of South Africa

Z anglického originálu do češtiny přeložili a poznámkami opatřili
doc. MUDr Petr Petr, Ph.D. (1,2)
Mgr. Hana Kalová, RFA (1,2,3)
Bc. Pavla Dobrovolná (2)

- 1) Vysoká škola evropských a regionálních studií
Žižkova 4/6
370 01 České Budějovice
Česká republika
- 2) Jihočeská Universita v Č.Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta
- 3) Nadační fond EMA, European Medical Agency

Úvod.

Jan Christiaan Smuts (24. května 1870 – 11. září 1950) byl v letech 1919-1924 a poté znovu v letech 1939-1948 ministerským předsedou Jihoafrické unie (nynější Jihoafrické republiky). Byl vychován v Afrikánské (Afrikánci, též Bůrové, bílí obyvatelé JAR pozn. překl.) kalvinistické tradici, tato se ukázala být silným systémem životních zásad, zdůrazňujících tvrdou práci, morální přímost a neochvějnost, individualismus, a oddělenost od “nebíých ”. (Kinloch, 1972:92). Byl výtečným, vynikajícím studentem a filosofem, právníkem, vojákem který se opakovaně účastnil skutečných válek, státníkem, politikem, jedním ze zakladatelů jak Společnosti národů tak Organizace spojených národů.Byl důrazným zastáncem myšlenky mezinárodní vlády (internacionalismu) a podporoval návrhy na vznik Společnosti národů v roce 1919.Vznik Organizace spojených národů podporoval a podílel se na něm dokonce svoji přímou účastí na formulování návrhu Charty této organizace, je autorem Preambule k této Chartě. Smuts byl vyhraněným odpůrcem totalitarismu (kupř. komunismu), systémů ve kterých centralisovaná autorita vykonávaná státem je nadřazena nad autonomii jedince či skupin ve společnosti.(The New Universal Library, 1968:392).

Během svého života byl Smuts ovlivněn vědci, *inter alia* kupř. Einsteinem. Einstein uvažoval o člověku, uzavřeném v kleci tak, že by nemohl pozorovat žádný jiný objekt, ani vnímat svůj vlastní pohyb, v tom spatřoval visi nového přírodního zákona, zákona relativity, který sesadil z trůnu Newtonův zákon gravitace. (Beukes, 1989:111). Smuts byl ovlivněn také filosofy, generálem Louisem Bothou, anglickými Kvakery (*Society of Friends*), básníky a Darwinovým myšlenkovým systémem, tak jak je patrný v jeho díle “ O původu druhů ”.Poesie ukazuje, přináší a vysvětluje realitu, k tomuto “ osvícení ” dospěl Smuts v době kdy studoval poesii.Pro Smutse je

v osobnosti básníků obsaženo něco většího, nežli je v jejich díle; cosi většího se skrývá za dílem básníků, cosi, co je uloženo spíše v jejich osobnosti, nežli v jejich dílech. Právě studiem osobností tvůrců dospěl Smuts ke konceptu “ celku ”.(v originále *the whole*). Osobnost “ sui generis” je podstatou jak díla, tak osobnosti tvůrce, je celkem, který má své vlastní zákony vývoje. (Beukes, 1989:63).

Ze všech lidí, které během svého života potkal, byl Smuts nejvíce ovlivněn generálem Luisem Bothou, prvním ministerským předsedou Jihoafrické unie. Po skončení anglo-burské války, 31. května 1902, se pro Luise Bothu stalo jeho životním posláním a visí dosáhnout usmíření mezi Bury (Afrikánci) a Brity, a tak přinést mír a jednotu pro tyto dvě skupiny obyvatelstva na jihu Afriky. Smuts, podobně jako Botha, se vnitřně změnil a ztratil svoji Afrikánskou (Burskou) identitu , aby získal novou, Jihoafrickou, nové “Jihoafričanství”. Ztratil své bývalé “já” Burského válečníka, aby našel svoji novou povinnost a poslání ve službě své zemi a všemu lidstvu. Ztratil své bývalé zotročení, které mu přinášela nenávisť k Britům , a našel skutečnou, pravou svobodu jako “osobnost “. Tím, že překlenuje propast mezi hledáním vlastního prospěchu a obětí, mezi egoismem a službou, mezi nacionalismem a humanitou, vstoupil do širšího a více prospěchu přinášejícího světa duchovního. (Beukes, 1989:87-88).

Angličtí Kvakeři, náboženské společenství ,vlastním názvem *Society of Friends* též obohatili Smutsovo myšlení.. Pro Kvakery je typické, že nemají žádná příliš rigidní dogmata, žádné příliš pevné články víry, nemají ani oficiálně ustanovené kněze či kazatele, a mají velmi málo formalisovaný vnitřní náboženský život svého náboženského společenství. Věří, že Ježíš, který je Duchem Božím, mluví v lidských srdcích (u Kvakerů silně splývá božská postava Ježíše-Krista s Duchem sv., pozn. překladatele). Ježíš neumírá, ale mluví skrze Ducha prostřednictvím živých lidských bytostí, a je živě přítomný stále a všude. Smuts se prostřednictvím Kvakerů přiblížil k myšlence a představě vzdálit se formální církvi, a převzal od nich představu a myšlenku Ducha Božího dle člověku. Navykl si, modlit se ve volné přírodě. (Beukes, 1989:74,80-81). Tajemství Smutsovy osobnosti tkví v pochopení jejího vývoje, kdy prostřednictvím náboženství se tato osobnost vyvíjela od Afrikánce (Afrikaaner, příslušník nejmladšího moderně vzniklého svěbytného národa , vzniklého splnutím potomků původních holandských osadníků v Kapské provincii s dalšími bělošskými kolonisty. Tento národ má svěbytnou kulturu a vlastní svěbytný jazyk- Afrikaans. Pozn. překladatele.) svěbytné celostní bytosti, která splynula s širším celkem a tak se stala osobností Jihoafričana, kterážto bytost opět splynula se širším celkem a stala se “ universálním člověkem” . Jako “ universální člověk” či světoobčan, připomíná Smuts Shakespeara, Goetheho, Leonarda da Vinci and Albert Schweitzera. Můžeme postihnout a formulovat dva trendy, dvě tendence, které formovaly a utvořily Smutse, jeho činnost a myšlenky: jedna tendence vychází z víry a je na ní založena, jádrem druhé, sjednocující a holistické, je jednotu a svoboda. (Beukes, 1989:89,144).

Smutsova kniha *Holism and Evolution* (Holismus a Evoluce) z roku 1926 se zabývá jednotou a kontinuitou v přírodě. Smuts odvozuje svůj koncept holismu od řeckého HOLOS, což znamená celý, všecek, všečen, úplný, totální. Jeho *holism* (holismus) je syntésou Darwinovy evoluční teorie, tak jak je vyložena v díle O původu druhů a Einsteinovy teorie relativity. Tato syntéza je doplněna o Smutsovy vlastní úvahy o vývoji hmoty, života a mysli. (Visser, 1995:2). Smutsova idea a představa *holismu*

byla odpovědí na redukcionistické nahlížení skutečnosti ve 20tých létech 20. století které selhalo při rozpoznávání: (1) nespočitatelných synergií které existují ve světě života přírody a člověka, a (2) proces tvořivého, kreativního vývoje. (Visser, 1995:1). *Reductionismus* je označením pro následující stanoviska: (1) že všechna vysvětlení chování systémů mohou být tematicky vyvozena a kalkulována z chování skladebných částí celku; (2) že všechna vysvětlení sociálního chování lze redukovat na psychologickou podstatu. (Theodorson & Theodorson, 1970:338; Visser, 1995:1).

Smutsova filosofie života , tak jak je rozvinuta v jeho díle *Holism and Evolution* (Holismus a Evoluce) má také praktické dopady. Smuts se snažil, aby bývalé čtyři provincie Jižní Afriky (Kapská provincie, Svobodný stát (tehdy Oranžský svobodný stát, pozn. překladatele) , Transvaal a Natal , z nichž každá představovala “o sobě” kompletní a úplný celek, splynuly ve větším a lepším celku, totiž v Jihoafrické Unii. Jihoafrická Unie, podle Smutsových představ a snah, splynula s dalšími subjekty do většího a lepšího celku Britského společenství národů (The British Commonwealth) , které právě v té době splývalo s dalšími “celky” do Splečnosti národů po první světové válce a v dalším dějinném vývoji do většího a lepšího celku Organisaace spojených národů po druhé světové válce. (<http://www.algebra.com/algebra/about/history/Jan-Smuts.wikipedia:7-8>; Amstrong <http://www.ourcivilisation.com:3>).

V dopise, který Smuts napsal dne 9.ledna 1945 jednomu ze svých celoživotních přátel, paní Gilletové, sděluje, že touží po tom napsat “ ...druhou knihu o holismu, a nechat tu první (Holism and Evolution) aby se stala antikvárním tiskem, protože je již zastaralá (antiquated) “. (Beukes, 1989:201).

Smutsova metodologie.

Jakékoliv vědecké zkoumání začíná pokládáním otázek. V kontextu Smutsaova holismu a evoluce je nutné si pokládat následující otázky (Beukes, 1989:118):

- Jak může, na pomyslné škále vývoje, vznikat z *nižšího* něco, co je *vyšší*?
- Jak může z *existujícího* vzniknout *větší množství existujícího*?
- Jak může *něco* vyrůst z *ničeho*?
- Jak může *vyšší forma* vzniknout z *nižší formy*?
- Existuje zákon o příčině a důsledku ,a jak působí?
- Jak může výsledek být něčím co je větší a vyší nežli byla jeho příčina?

Holismus, jak se zdá přináší logická vysvětlení pro tyto položené otázky.

Smutsovy předpoklady (viz výše) ontologické (dotýkající se podstaty fenomenu který je zkoumán),epistemologické (o podstatě, předpokladech a podkladech poznání) a anthropologické (týkající se lidské přirozenosti) mají přímé metodologické implikace. Smuts volí a sleduje ideografický přístup, jeho hlavní zájem a cíl tkví v pokusu o porozumění a pochopení způsobu, kterým jedinec tvoří, modifikuje a interpretuje svět, ve kterém se nalézá. (Burrell & Morgan, 1979:1-3).

Smutsova perspektiva holismu.

Smutsovy epistemologické předpoklady o podstatě poznání, o tom jak jedinec může porozumět světu a sdělit toto porozumění jako vědomost/znalost bližnímu, další

lidské osobě, se nacházejí v jeho knize Holismus a evoluce. Pro svůj koncept *Holismu* Smuts nárokuje objevení a identifikaci

“ konečné, syntetisující, pořádající, organisující a regulující aktivity ve vesmíru , která se vztahuje na všechna strukturální uskupení a synthesesy, které se ve vesmíru vyskytují.” (Visser, 1995:2).

Smutsův holismus je theoretická humanistická perspektiva, náhled, je to jeho filosofie života, ve které je Bůh jako stvořitel a udržovatel Božího stvoření v jeho úplnosti prakticky popřen.

Co se týče holismu, Smuts postuluje následující:

- Je to.. “*idea ...pokus o synthesesu.....pokus spojit dohromady mnoho proudů myšlení a vývoje tak jak je dnes vidíme. Není to filosofický systém. Nevěřím příliš v (takové) systémy .Někdy jsou ku pomoci, ale je velmi obtížné, ve vztahu k jevům tak komplexním, jako jsou život a myšlení, vytvořit jeden koncept, který by do sebe adekvátně zavzal všechny jejich aspekty v úplnosti a zcela.*
- *Holismus-theorie celku , se pokouší zdůraznit jeden aspekt myšlení, který byl doposavad opomíjen. Pokouším se rozpracovat a zviditelnit tento opomíjený faktor, který je, jak se mi zdá tím nejdůležitějším pro dosažení synoptické vize”* (Smuts quoted by Beukes, 1989:195).
- Tímto faktorem je unifikující síla, která ze všeho utváří celek (*whole*) (Beukes, 1989:114-115).
- Toto tvrzení v sobě implicitně obsahuje představu stanoveného vzorce, vnitřního jádra, které produkuje stále vyšší formy během evoluce. (Beukes, 1989:116).
- Ve všech jsoucnostech a jevech existuje vnitřní síla a organisující princip, směřující k celku, k celostnosti, celistvosti (*wholeness*). (Beukes, 1989:119).
- Celek je jsoucnost, ohnisko pozorování, a může být fyzikální (jako kupř. skála) nebo generický/druhový (skála obecně), fenomenologický popis chování (kupř. válka, vášeň) a metafyzický (kupř. matematika, fyzika, spiritualita). (Van Wyk, no date:5).
- Celek je větší a významnější nežli je suma jeho částí. Jinými slovy, části jakéhokoliv celku nemohou existovat ani býti pochopeny leč ve vztahu k celku. V tomto kontextu je pojem *celek* ekvivalentem pojmu *system*. Všechny vlastnosti daného systému, to jest aktivní systém, (biologický, osobnost, sociální, kulturní) nemohou být určeny, stanoveny, nebo vysvětleny jako suma skladebných částí. Naopak, systém jako celek (*whole*) determinuje důležitým způsobem to, jak se chovají jeho části. (Wikipedia, 2006. <http://en.wikipedia.org/wiki/holism>:1).
- Takže.....”...*je to tvorba celků, co činí vesmír tvořivým, a tvořivý vesmír je proto nezbytně vesmírem holistickým”* (Smuts citován Beukes-em, 9:119).
- Celky jsou reálnými skutečnými jednotkami přírody, celky jsou sebe-organisující systémy a synergické, tedy kooperující, jednotky. Každý organismus, každá rostlina nebo živočich , každá osoba je celkem, který má určitou vnitřní organisaci a stupeň samořízení, stejně jakož i svůj individuální, specifický charakter. (Beukes, 1989:119).

- Existence celků je fundamentálním rysem světa. Týká se živých stejně jako neživých objektů jako *celků*, a nikoliv pouze jako *sestav* jejich prvků či částí. (Benking (a), 1997:2).
- Přírodu je nutno nahlížet jako skládající se s rozlišitelných, konkrétních těles a věcí. Tato rozlišitelná, konkrétní tělesa a věci nejsou zcela rozložitelné na své části. Jsou to celky, které jsou něčím více nežli sumou svých částí vytvořených kreativní evolucí. (Beukes, 1989:206).
- Existuje reálný faktor, projevující se ve vnitřním uspořádání, je to způsob organizace částí, existuje spolu s částmi a ve vztahu k nim, a utváří celek. (Beukes, 1989:195, 196).
- Celostnost, celistvost (*wholeness*) je fundamentálním rysem každé osobnosti, každé formy a struktury ve vesmíru. Žijeme ve světě a ve vesmíru, kde vše, každý život a každá osoba, vždycky utvářejí celek. Tento vesmír je vesmírem "celkytvůřícím", nic zde není polovičaté, napůl dokončené, pokud je takovým, je abnormální a odporuje jak účelu, tak povaze celé existence. (Beukes, 1989:114). Zahrnuje v sobě jak fyzickou realitu, tak konceptuální chápání a zvažování takové entity, stejně jako celé její vztahové pole, jako je tomu například u ekosystémů s jejich známými interdependencemi, u lidských společenských systémů s jejich názorotvornými funkcemi, a u vědomí jako sumace všech fenomenů existence. (Van Wyk, no date:5).
- Z holismu, skrze rozvojové a evoluční procesy, se vynořuje šest stadií celostnosti/celistvosti (*wholeness*) (Van Wyk, no date:6; Beukes, 1989:115):
  - ☛ Hmota, postupující od nižší organizační úrovně atomu, jako basi anorganické hmoty, která se skrze nejrůznější uspořádání manifestuje ve svých rozličných neživých formách.
  - ☛ život, povstávající z hmoty a rozvíjející se do vyšší podoby buněčné base organického života, v němž se vlastnosti původně neživého materiálu staly oživenými, manifestující se v rozličných formách biologického života ve vzrůstající komplexnosti celků. Tato komplexnost je umožněna vrůstající kvalitou syntézy rozličných částí do kooperující struktury..
  - ☛ Mysl, povstávající z kooperující aktivity života, který se stal ve vyšší míře centralisovaným, rozuměj počátky mysli, ačkoliv dosud implicitní a nevědomé, u zvířat, která již mají vyšší stupeň koordinace a kontroly.
  - ☛ Osobnost, povstávající z této centrální kontroly mysli, se nyní stává ve zvýšené míře vědomou, sebe si uvědomující, je nejvyšším vyjádřením celku, schopnou stát se částí více složitých holistických uskupení ve formě společnosti.
  - ☛ Supra- personální systémy, povstávající s lidských asociací/sdružení, tak že se centrální kontrola stává nadindividuální, jako je tomu v organizacích typu státu: přitom jsou však stále ještě funkcí kolektivní osobnosti.
  - ☛ Absolutní hodnoty, oproštěné od subjektivní lidské zkušenosti nabývají povahy ideálních celků, což jsou vztahová pole zbavená a osvobozená od existence lidských bytostí, projevující se jako tvůrčí kreativní faktory samy o sobě, a utvářející spirituální svět. Tyto absolutní hodnoty pokládají základy nového řádu ve vesmíru. Tímto způsobem se lidská osobnost stává kreativním tvůrčím faktorem ve vesmíru, jsou schopna generovat ideály jako jsou pravda, krása, dobro, svoboda, čistota a láska.

Smutsův pohled na evoluci/vývoj

Jako filosof, Smuts věřil na “ kreativní evoluci”. Kreativní evoluce předpokládaná, že evoluce/vývoj je emergentní, zjevně existující. (Beukes, 1989:206). Pro Smutse je skutečnost dynamická, energetická, evoluční, biologická a spirituální. Evoluci nahlíží jako vzestup od jednoduchého ke komplexnímu, jednobuněčnému k rozmanitému, od nedokonalého k dokonalému. Smuts očekává, že tento růst směrem k dokonalosti bude pokračovat a že nejen člověk se vyvine do dokonalejší osobnosti/bytosti, ale i že holistické ideální pojmy *pravdy, krásy, dobrot, svobody, čistoty a lásky*, si budou postupem času stále blíže a blíže.(Beukes, 1989:51). Smuts byl přesvědčen, že (Benking (b), 1997:1-2):

- Evoluce směřuje k dokonalejším celkům.
- Ráje bude dosaženo v budoucnosti, neleží v minulosti.
- Vesmír je živý, oduševnělý organismus.
- Vše přispívá k harmonickému uspořádání celku.
- Člověk se stal nejdůležitějším faktorem evoluce, a řídí ji.

Smuts říká ve svých poznámkách o Darwinových závěrech, že: “ *Jsem připraven vyznat, že existuje jen málo pasáží ve velké světové literatuře, které na mne účinkují více, nežli tato závěrečná Darwinova pasáž, kterou končí svoji nádhernou knihu. Má sílu a krásu, která je v naprostém nepoměru k její slovní prostotě a nezdobnosti. Tato pasáž je projevem velké, nesobecké duše, která hledala pravdu bez kompromisu a beze strachu, a v cíli svého snažení dosáhla zrění pravdy, které zřejmě nebylo nikdy překonáno co do své plnosti a velkoleposti* ” (Smuts, 1926:187; Beukes, 1989:62-63).

Celá darwinovská teorie je sumarizována v závěrečných větách jeho díla O původu druhů- : “ *Zajímavé je vyvolat v sobě představu divokého, rozsochatého břehu, pokrytého rostlinami všech druhů, s ptáky prozpěvujícími v křovinách, s různým hmyzem poletujícím vřkol, s červy plazícími se ve vlhké zemi, a uvědomovat si, že všechny tyto, s velkou pečlivostí konstruované formy, tak odlišné jedna od druhé, a přitom závislé jedna na druhé tak složitým způsobem, byly všechny vyprodukovány prostřednictvím zákonů působících vřkol nás. Tyto zákony, pokud je zvažujeme v nejširších souvislostech, jsou: Růst, spolu s Reprodukci, Dědičnost, která je téměř implicitně obsažena v Reprodukci, Variabilita, jako přímý nebo nepřímý důsledek životních podmínek, a jako důsledek jejich využívání a zneužívání, Ukazatel Přírůstku, který může nabýt tak vysokých hodnot, že vede k boji o život, což má za důsledek Přírodní výběr. K tomu se pojí Divergence Vlastností, a tendence k vymizení méně pokročilých forem. Tak se z boje Přírody, z hladu a smrti, dá přímo dovést ten nejvyšší jev, který jsme schopni pojmut, totiž vznik vyšších živočichů. V tomto náhledu na život je jistá velkolepost, když si uvědomíme, že se jedná jen o několik sil, které na počátku Stvořitel vdechl do několika forem, možná dokonce jen do formy jedné, a zatímco co Země se začala otáčet a obíhat, poslušna pevných zákonů Gravitace, z tak jednoduchoučkého počátku vznikl a vzniká bezpočet nejkrásnějších a nejnádhernějších forem života” (Smuts, 1926:187; Beukes, 1989:62).*

Evoluce (růst a rozvoj) podává jen částečné vysvětlení zázraku a tajemství jak života, tak veškeré existence. Kontrolní ,regulujíc, í vzorce-vytvářející síla, která pozdvihuje každý následný růst do stadia vývoje ve vyšší formu, je holismus. (Beukes, 1989:119). Evoluce je pro Smutse implicitně obsažena v jeho konceptu holismu: “ Existuje tvůrčí aktivita, jevící se jako vývoj a rozvoj celků, a po sobě následující fáse této kreativní

Evoluce se vyznačují rozvojem a vytvořením stále komplexnějších a významnějších celků.....Na samém počátku existence celků je existence struktury to nejdůležitější , ale jak postupujeme po pomyslné stupnici dokonalosti celků, vidíme, že struktura se stává sekundární, druhořadou, ve vztahu k funkci, vidíme že funkce se stává dominantním rysem celku vidíme celek jako korelaci všech aktivit struktury, a vidíme že funkce vyúsťuje v nové synthesy, které jsou ve vyšším a vyšším stupni kreativního, tvůrčího, charakteru.(Smuts ,citován Visser-em, 1995:2). Smuts také zdůrazňuje, že: “ Pod dvojnásobným vlivem vnitřních-genetických a zevních-enviromentálních faktorů se život co nejjemněji adaptoval k neustále se měnícím podmínkám a situacím na této planetě ..... V procesu této evoluce se postupně objevily nejen nové struktury a orgány, ale též nové funkce a schopnosti, což vyvrcholilo v objevení se “ universálního klíče” lidské mysli a ve vyspělém výdobytku těchto dějů, totiž v lidské osobnosti.” (Smuts ,citován Van Wyk-em, bez uvedení data:7).

Podle Smutse (1926:183; Beukes, 1989:116) “ *Organismus postupuje vpřed na více či méně ohraničené frontě.....postupně se objevují jeho variace, které jsou výsledkem tohoto postupu a jsou přitom v souladu s celým tímto trendem a pohybem* ” . Variace není jednotlivá a nepodporovaná, za ní je k dispozici celá síla organismu. Organismus jako celek si vybírá tu vítěznou variaci, nebo serii variací, a té pak věnuje svoji podporu, a v ní spatřuje hodnotu podporující a umožňující přežití. Podle Smutse jsou za variace zodpovědny nejen síly kreativní, tvůrčí, ale též síly represivní, které zadržují a kontrolují určité tendence a rysy, zatímco volně propouštějí a vpřed posunují jiné.Tak dojde k vytvoření vyváženého celku - typu, nebo druhu. Represivní tendence jako součást vývoje působí na organickém podkladě, ale stává se více nápadnou na úrovni psychologické, kde působí jako ethické zábrany, které jsou stejně důležité pro krásu a utváření Osobnosti jako ostatně morálka vůbec. (Beukes, 1989:116-117).

Spolu s Darwinem Smuts ukazuje, že hmota, život a mysl se neskládají z fixních , konstantních a neměnných elementů. Smuts vytvořil představu kontinuálního růstu a rozvoje, kde život a vesmír nejsou nikdy statickými. Ale Smuts jde ještě dále. Tyto názory kombinuje s novým, aktivním faktorem, totiž s celkem, který jak věda tak filosofie doposavad nerozpoznaly. Smuts ukazuje, že celek má vliv a dopad na evoluční proces sebe samého. (Beukes, 1989:117). Smuts rozpoznával dvě hlavní síly, účinkující ve veškerém bytí, a právě interakcí těchto dvou sil se vzorce pro existenci života utvářejí do stále vyšších forem viz. (Beukes, 1989:118):

- Evoluce: síly růstu a rozvoje.
- Holismus: vazebné, utvářející a formativní procesy.

Smutsovo pojetí osobnosti.

Smutsovo anthropologické pojetí lidské přirozenosti je rozpracováno v jeho konceptu osobnosti.Jeho více přirozeného procesu vzniku *lidské osobnosti* se stala základním kamenem, na kterém vybudoval svoji představu a koncept *holismu*, jako nového universálního klíče poznání. Smutsovi bylo pouhých 19 let , když jako student ve Stellenbosch-i byl poprvé zasažen zvláštním a nádherným fenomenem, totiž lidskou bytostí a její téměř božskou osobností. (Beukes, 1989:111).

Pro Smutse, ideální lidská osobnost je :

- Schopna růstu a vzestupného pohybu, nejen v jednotlivých případech, ale také v široké kosmologické časové vědecké škále. (Beukes, 1989:185).
- Schopna růstu až k božské úrovni (Beukes, 1989:185).
- Schopna dosáhnout nejvyšší dokonalosti (www.ourcivilisation.com:3).
- Schopna “ *Vzdělávat samu sebe s dokonalou čestností , integritou a srdečností; schopna umožnit universální síle Holismu realizovat se uvnitř jí samé v nejvyšší formě , jako svobodný, volný celek (whole) Osobnosti. A vše ostatní bude ti přidáno (Mat. 6.33, Luk. 12.31 pozn. překladatele) - mír, radost, požehnaní, štěstí, dobro, a všechny ostatní dary života. A pamatuj : největší zla a zlořády v životě- bolest, strádání a žal- budou v konci konců sloužit ke zrychlení holistického pokroku- vývoje Osobnosti, budou asimilovány a transformovány v duchovní alchymii Osobnosti a budou žít plamen čisté a svobodné duše*” (Smuts, 1926:314-316; Beukes, 1989:88).
- Je osobností která v sobě nebude mít nic, co by nebylo v míru samo se sebou, ani nic, co by bylo cizí či vnější ve vztahu k ní samé. (Beukes, 1989:207).
- Je svobodnou osobností, vytvářející své vlastní hodnoty. “ *Celek,..... a to i ve svých nejskromnějších organických formách, pokládá základy k novému světu svobody.*” (Smuts, 1926:138; Beukes, 1989:122). Svoboda byla vždy podle Smutse tím nejvyšším ideálem jak pro národy, tak pro jednotlivce. (Beukes, 1989:144)..
- Je osobností, která nejen zjevuje svůj vnitřní obsah, ale má skutečný vnitřní života , svoji vnitřní historii, žije duchovním životem , a má v sobě obsaženu schopnost a kapacitu pro trvalý rozvoj během celého trvání své existence, tak jako je tomu u Goetheho, Schillera, Shakespeara, Whitmana. Takovéto typy vyžadují holistickou studii osobnosti, oproti starému typu životopisů/biografií, které se soustřeďovaly na pouhé vnější jevy dat a faktů.(Beukes, 1989:27).

Holismus a evoluce v současné společnosti.

V 70-tých letech byl holismus považován za možnou cestu ke konceptualizaci psychosomatických jevů. Namísto narýsování jednocestných příčinných spojek mezi *psyche* směrem k *soma*, nebo v opačném směru, směřovaly tyto snahy spíše vytváření systémových modelů, ve kterých byly mnohočetné biologické, psychologické a sociální faktory nahlíženy jako vzájemně provázané. Dnes se již v psychosomatické medicíně pevně zakotvilo stanovisko a poznání, že *psyche* a *soma* nejde ve skutečnosti od sebe plně oddělit. Porucha na jakékoliv úrovni, rozuměj somatické, psychické nebo sociální bude vyzařovat také do všech ostatních úrovní. V tzv. Alternativní medicíně se považuje za samozřejmé, že díky holistickému přístupu se každá osoba považuje za systém složený z emočních, mentálních, spirituálních a tělesných fyzických prvků, a při snaze léčit celou (whole) bytost je nutno se soustředit jak na příčinu, tak na projevy nemoci. (Wikipedia, 2006. Holism. <http://en.wikipedia.org/wiki/holism:2>).

Důležitým zůstává i pro dnešek Smutsovo mínění, že “ ... koncept “ celku” se hodí i na lidská sdružení, jako je kupř. Stát, a na výtvořiny lidského ducha v jeho největších a nejdůležitějších činnostech.” (Smuts citován Visser-em, 1995:3). Z tohoto pohledu se holismus zařazuje do perspektivy *strukturálně-funkcionalistických* a *otevřených* systémů. Systém je organizace vzájemně propojených a na sobě závislých částí, které

utvářejí jednotu/jednotku, může mít jak mikroskopické (procesy odehrávající se uvnitř systému) tak makroskopické rysy (chování systému nazíraného jako celku/whole). (Jantsch, 1980:207; Theodorson & Theodorson, 1970:431). Přibližně v polovině 20-tého století se systémový náhled, ve formě holistického myšlení, stal velmi rozšířeným. Z hlediska holistické, strukturálně funkcionalistické perspektivy, tak jak ji představuje kupř. Talcot Parsons ve svém díle Sociální systém (1951), se předpokládá, že: (Kinloch, 1977:193-194; Theodorson & Theodorson, 1970:133):

- Společnost jako celek, mající zjevně patrné kvality/vlastnosti, má v sobě obsaženu nezávislou realitu/skutečnost, která přesahuje existenci individua jako systému interakcí..
- Společnost sdílí charakteristiky / charakteristické rysy s ostatními živými systémy.
- Struktura společnosti se skládá z odlišených subsystémů, *inter alia* behaviourální organismus, osobnostní systém, sociální systém, kulturní systém.
- Struktura reprezentuje v hloubi uložené potřeby (funkce) systému nebo problémy, které musejí být řešeny, *inter alia* adaptace, dosažení cíle, integrace, udržení platných vzorů, vzorců a schemat (pattern maintenance).
- Subsystémy jsou v rovnováze a jeví tendenci být a zůstat funkčně integrovaným fenomenem..Jakákoliv změna v jedné části systému vyvolá adaptivní změny v ostatních částech.

Z holistické perspektivy *otevřených systémů*, jak patrně kupř. v knize Waltera Buckley-e *Sociology and modern systems theory* (1967) lze předpokládat, že: (Kinloch, 1977:199-200):

- Společenská/ sociální organisace je adaptivní *psychologicko-sociální systém* (zahrnuje prvky biologicko-individuální, environmentální, které jsou pro členy společnosti objektem zájmu, dále další individua, a komunikaci a též výměnu informací) a zároveň adaptivní *sociokulturální systém* (variabilita a odlišnost prvků společnosti, udržování optimální úrovně napětí v systému, a uspokojování členů společnosti, oboustranně fungující komunikační síť vůči prostředí, umožňující udržení dosažených cílů, rozhodovací systém/systémy a vnitřní socializační systém) což vše je založeno na existenci informační zpětné vazby, feed-back.
- Společenská/sociální organisace jako adaptivní *psychologický systém* a adaptivní *sociokulturální systém* je strukturována prostřednictvím komunikačního systému, a prostřednictvím procesů *morphostázy* (formu udržující a zachovávající procesy) and *morphogenesy* (procesy které směřují k vytvoření a/nebo změně systému)

Z těchto hledisek můžeme dedukovat, že Smutsovy ontologické předpoklady a úvahy týkající se podstaty a povahy sociálního světa se vyznačují konceptem řádu a konsensu, stability a integrace, v kterémžto světě je nejvyšším zákonem a nejvyšším panovníkem integrace.(Dahrendorf, 1959:160-162).Je nutno si v těchto souvislostech uvědomit, že relativní stabilita, která patřila ke každodennímu životu tehdejší Jižní Afriky, byla výsledkem ekonomické integrace a efektivní účinné kontroly společnosti, včetně kontroly policejní. (Kinloch, 1972:109). Ačkoliv Smuts bojoval v Anlgo-Burské válce (1899-1902), v První stejně jako Druhé světové válce, přesto jej

idea holismu vedla k víře, že: “ ... svět sám o sobě, kterýžto je více nežli souhrn jeho částí, či individuí v něm žijících, který má svoji duši, svého ducha a své vlastní směřování, který má hluboké fundamentální vazby ke každému z nás, hlubší nežli jakékoliv jiné vazby a vztahy, je svět přátelský..... ” (Smuts citován Beukes-em, 1989:52,53). Věřil, že žijeme ve světě přátelském, kde vnitřní podstata našeho bytí je spolupráce spíše nežli střetnutí. (Beukes, 1989:210). Na rozdíl od názorů Smutse a “systémových theoretiků ” ukazuje se, že systém není nikdy stabilní, nikdy není v dokonalé rovnováze, není vždycky přátelský, ani plně předvídatelný. Realita života jak v Jižní Africe tak ve světě, jak se vyjevuje v historii lidstva, je také realitou změn, konfliktu, nerovnováhy a desintegrace. Nejenom kooperace, ale také konkurence, konflikt a násilné ovládnutí existují jako formy interakce ve společnostech, i mezi nimi.. Avšak, jak správně ukazuje Kinloch (1972:175), “ ...je zřejmé, že jak konsensuální, tak konfliktní přístupy jsou neadekvátní ve snahách o komplexní přístup k Jihoafrické společnosti.....tato společnost se skládá ze vzájemně provázaných částí, přičemž současně jsou v ní přítomny prvky, které mají tendenci prostě ko-existovat, aniž by byly nějakým významnějším způsobem k ostatním prvkům společnosti komplementární, interdependentní, nebo stály vůči nim v opozici.V procesu sociálních společenských změn je přítomna ja kevoluce, tak rovnováha.”

Přes svoji ideu holismu, přes svoji víru v božskou a svobodnou povahu lidské osobnosti, Smuts nebyl schopen během svých dvou období ve funkci coby předseda vlády Jihoafrické Unie vyřešit rasovou otázku v podmínkách mnohotvárné Jihoafrické společnosti. Generál Louis Botha, kterého Smuts tolik obdivoval, nikdy nepovažoval Černochoy za část Jihoafrického národa. Ovlivnil v tomto směru, totiž nepovažovat Černochoy za součást politického a sociálního řádu, i Smutse. Nehledě na jeho kontakty s anglickými Kvakery (*Society of Friends*) nepřekonal a ani nemohl překonat své vrozené předsudky rasové, zaměřené proti Černochům v Africe. (Beukes, 1989:64,65,80). Musíme si však uvědomovat, že byl významně ovlivněn nejen svým prostředím v Jižní Africe, kde existoval vztahy typu pán/sluzebník, ale i celým náhledem 19. století, které spatřovalo v Černochovi “ Břemeno bílého muže ”. (Beukes, 1989:190). Smuts zastával názor, že: “ Pokud se zamýšlím nad politickou budoucností domorodého obyvatelstva Jižní Afriky, musím říci, že mám pocit, že hledím do stínů a temnot, a cítím sám na sobě snahu přemístit toto nesnesitelné břemeno, toto vyluštění záhady srovnatelné s otázkami které pokládala sfinga v řecké mythologii, na širší ramena a schopnější mozky těch, kteří přijdou po nás. Těch, kteří budou stačit udržet krok s vývojem problému, etc ....Mám pocit, že mocné síly se již daly do práce, síly které budou transformovat přístup Afrikánců (rozuměj bílých Burských Jihoafričanů, pozn. překl.) vůči domorodcům.” (Smuts citován Beukes-em, 1989:191).

Závěr.

Intelektuálně byl Smuts brilantní, plný sebedůvěry, s kolosálním sebevědomím. Byla mu vlastní kvalita imaginace (schopnost tvořit více), měl schopnost nahlížet za hmotné projevy existujícího. Na život nahlížel nikoliv úzce rozumářským a omezeným náhledem materialismu 19. století, nýbrž jako na mohutný proud stále vyšších a ušlechtlejších popudů směrem k vyšším vzorům a vzorcům bytí a existence. (Beukes, 1989:37-40). Z myšlenek a představ rozpracovaných v jeho díle *Holism and Evolution*, (Holismus a Evoluce, McMillan, 1926) možno dedukovat, že Smuts určitě vlastnil i schopnost *sociologické imaginace*, kvality myslí, umožňující posun

od jedné představy k další, od jedné perspektivy k jiné, což mu umožňovalo vytvářet adekvátní náhled na společnost a na některé její komponenty. (Mills, 1968:211). Pochopil úlohu, kterou sehraává širší historická scéna ve vnitřním životě a ve vnějších projevech průběhu života nejrůznějších jedinců, a byl schopen uchopit společně, do jednoho syntetického náhledu, jak historii tak biografii, a jejich vzájemný vztah uvnitř společnosti. (Mills, 1968:5-6, 143). Je však potazné, jak předkládá Beukes (1989:40, 64) zdali Smuts vlastnil kvality vcítění se, sympathy a vášnivého zaujetí, tedy kvality kterou jsou spojeny s tím nejhlubším lidstvím.. “ *Pokud je měl, a pokud při vzácných příležitostech uměl i tyto kvality projevit, neměl je v té nápadné a pronikavé formě, kterou vykazoval kupř. Abraham Lincoln (a také Louis Botha)*”.

Za vynikající příspěvek nutno považovat jeho koncept *holismu* , který byl tolik důležitý v době, kdy se poznání začalo oddělovat do jakýchsi vodotěsných, vzájemně nepropustnými přehradami odělených kompartmentů , ve kterých působili “přespecialisovaní” experti. (Beukes, 1989:79). Smutsova idea *holismu* a kreativní evoluce je význačným bodem a mezníkem jeho tvůrčího myšlení. Avšak, musíme si uvědomit, že ideje, myšlenky, nejsou tím nejdůležitějším ve společnosti. Ačkoliv každá společnost v sobě obsahuje *ideje*, jsou tyto ideje jen částí toho, co označujeme jako poznání. Jenom velmi malá, omezená část lidí v kterékoliv společnosti se zabývá theoretisováním, ale každý z nás žije v nějakém reálně existujícím světě. (Berger & Luckmann, 1976:26-27). Totéž platí pro tvorbu vzorů myšlení, paradigmat. Paradigmata(metaphysická, theologická, filosofická, positivisticá), nahlížíme jako konceptuální formy, které používáme pro interpretování a vysvětlování fenomenů. Tato paradigmata se mění, s tím jak se mění a modifikuje struktura společnosti. To, jak se mění definování reality, zejména posun tohoto definování od fyzikálních směřem ke společenským-sociálním prvkům, je primárně výsledkem pokračujícího procesu zespolečenštění , přičemž hlavní důraz nutno položit na tvrzení, že *theorie a vysvětlení skutečnosti* jsou reakcí člověka na určité společenské podmínky. (Kinloch, 1977:57).

Jako filosof, Smuts věřil v kreativní evoluci.. Kreativní eveoluce vychází z předpokladu, že proces evoluce je evidentní, emergentní, zřejmá skutečnost.Darwinova theorie, aplikovaná na člověka , vede k předpokadu že člověk se vyvinul postupně ze svých zvířecích předků, procesem genetické mutace a přirozeného výběru, vedoucího k přežívání nejschopnějšího (Theodorson & Theodorson, 1970:102). Podobně, celé panorama změn organického života může být interpretováno ve smyslu přirozeného výběru, t.j.“ *vnitřní tendence směřem k progresivnímu rozvoji*” (Nisbet, 1970:179),To znamená, že příroda se skládá nikoliv z fixních, nýbrž z proměnlivých forem. (Rossides, 1978:169).

Podobně, všechny druhy, včetně lidských bytostí, se neustále mění, tak jak interagují a případně se adaptují na změny prostředí.(Abercrombie et al, 1986:84; Mann, 1983:81, 118; Theodorson & Theodorson, 1970:387). “ *Darwinův objev zákonitosti náhodných mutací jako prvku biologické evoluce byl dramatickým potvrzením toho, že většina jevů empirického světa je rozumová, racionální. Obzvláštní význam pro vnitřní logiku vědy ... má fakt, že tato rozumovost je statistické povahy*” (Rossides, 1978:260). Pro Smutse, jako pro Kanta, z jevů přírody nelze odůvodněně odvodit existenci Boha. (Beukes, 1989:206).

Smuts dokonce nikdy ani nezvažuje, při svém rozpracování ideje *holismu*, jaký vliv na přírodu, lidstvo, na osobnosti a společnosti měl prvotní hřích v Ráji.. Podle

Smutsova syna Jannie-ho, “ ..... otec uvažoval o Ježíši Kristu spíše jako o velmi pozoruhodném nadaném mladém muži, nežli jako o neposkvrněně počatém Božím Synu.” (Smuts citován Beukes-em, 1989:208).

Literatura.

Abercrombie, N., Hill, S. & Turner, B.S. 1986. The Penguin dictionary of sociology. Harmondsworth : Penguin.

Armstrong, H.C. Grey Steel, A study of arrogance. www.ourcivilisation.com:3

Benking, H. (a). 1997. <http://www.informatik.uni-erlangen.de:1200/staff/graham/benking/index.html>

Benking, H. (b). 1997. <http://ceptualinstitute.com/genre/benking/holismismuts.html>

Berger, P.L. & Luckmann, T. 1976. The social construction of reality : A treatise in the sociology of knowledge. New York : Penguin.

Beukes, P. 1989. The holistic Smuts. A study in personality. Cape Town : Human & Rousseau.

Burrell, G. & Morgan, G. 1979. Sociological paradigms and organisational analysis. Elements of the sociology of corporate life. London : Heinemann.

Dahrendorf, R. 1959. Class and class conflict in industrial society. London : Routledge and Kegan Paul.

<http://www.algebra.com/algebra/about/history/Jan-Smuts.wikipedia>

Jantsch, E. 1980. The self-organizing universe – scientific and human implications of the emerging paradigm of evolution. New York : Pergamon.

Kinloch, G.C. 1972. The sociological study of South Africa : An introduction. Johannesburg : Macmillan.

Kinloch, G.C. 1977. Sociological theory : Its development and major paradigms. New York : McGraw-Hill.

Mann, M. 1983. The Macmillan student encyclopedia of sociology. London : Macmillan.

Mills, C.W. 1968. The sociological imagination. New York : Oxford University Press.

Nisbet, R.A. 1970. Developmentalism : A critical analysis (In McKinney, J.C. & Tiryakian, E.A., eds. Theoretical sociology : Perspectives and developments. New York : Appleton-Century-Crofts.

Rossides, D.W. 1978. The history and nature of sociological theory. Boston : Houghton Mifflin.

Smuts, J.C. 1926. Holism and evolution. London : MacMillan.

The New Universal Library, 1968. London : Caxton.

Theodorson , G.A. & Theodorson, A.G. 1970. A modern dictionary of sociology. New York : Crowell.

Van Wyk, C.P. no date. Complexity-ethics and the challenges of morality in the emerging South Africa. www.globaltransformation.co.za

Visser, W. 1995. Holism : A new framework for thinking about business. <http://www.waynevisser.com/holism.htm>

Wikipedia. 2006. Holism. <http://en.wikipedia.org/wiki/holism>

www.ourcivilisation.com:3